

BUITEN

30^E JAARGANG N^O. 28

ZATERDAG 11 JULI 1936

BERKEN-SPIEGELING

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

BERKEN-SPIEGELING (ILL.)	BLZ. 325
DE DANS OP DE GLOEIENDE KOLEN, DOOR B. JACOMETTI	BLZ. 326—327
KYNOLOGIE, DOOR W.S.	BLZ. 327
BRABANTSCH BOERENLEVEN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR WILLY VERSTER	BLZ. 327, 334—336
DE KERK VAN ZALTBOMMEL (GEÏLL.), DOOR TH. WINK	BLZ. 328—330
HET ZWARTE STERNTJE (GEÏLL.), DOOR Mr. FR. HAVERSCHMIDT	BLZ. 330—333
DELPHINIUMS OF RIDDESPOREN (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 332—334

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

DE DANS OP DE GLOEIENDE KOLEN

DOOR B. JACOMETTI

HET is niet over fakirs, dat ik hier verhalen wil. Neen, het was op den Balkan, in het hartje van Bulgarije, dat ik een paar jaar geleden toevallig getuige was van een dans op gloeiende kolen. Niet ver achter Boergas, een haven aan de Zwarte Zee, ligt een onbekend vergeten dorpje, Voelgari. ☼ Geen weg, zelfs geen pad verbindt het met de overige bewoonde wereld. De menschen slijten er eenzaam en stil hun primitief bestaan. ☼ De eenige mogelijkheid om het dorp te bereiken is een rivierbedding te volgen, die in de zomermaanden droog ligt. 's Winters is 't dorp onbereikbaar. Maar wie zou er in den winter ook heen willen? ☼ Maar al is het dorp moeilijk te bereiken, één dag in het jaar wordt het overstromd door geloovigen en nieuwsgierigen. Dan volgt een menigte menschen moeizaam strompelend de rivierbedding. De vrouwen hebben hun bonte rokken over 't hoofd geslagen, de mannen steunen op stevige stokken. Lang, moeilijk en warm is de weg. ☼ Het is de feestdag van de beschermheiligen van de streek, Helena en Constantijn en nergens wordt deze zoo suggestief gevierd als te Voelgari. De Bulgaren zijn Grieksch-Orthodox, maar in Voelgari bestaat een bijzondere sekte, die uit de tiende eeuw moet stammen. En bij deze leeft nog steeds het vreemde gebruik voort van den dans over de gloeiende kolen, die plaats vindt na de processie, midden in den nacht. ☼ Helaas verdwijnt dit stulkje folklore langzamerhand, daar de danseressen uitsterven. Vroeger waren er 30 à 40. Toen ik er een paar jaren geleden kwam, waren er nog vijftien, en thans is hun aantal reeds geslonken tot vijf. De oudere danseressen sterven en bij de jongere vrouwen is er, waarschijnlijk doordat het geloof in den dans verzwakt, niet één die hun plaats durft innemen. ☼ Niet lang zal het meer duren, of de laatste danseres zal voor den laatsten keer over de

gloeiende kolen dansen en wanneer het vuur gedoofd is, zal dan ook dit gebruik voorgoed verdwenen zijn. ☼ De Orthodoxe kerk viert het feest van de heiligen Helena en Constantijn in Augustus. De aarde is dan droog, de hemel is in den nacht van de processie bezaaid met sterren, die pinkelend op het vreemde schouwspel neerzien. ☼ Groot is het dorpje niet. Kleine huisjes hokken nederig samen rondom het dorpsplein en aan het einde van de eenige korte straat ligt het byzantijnsche kerkje. Dezen dag is 't heele dorp in feesttooi. Bonte rokken, geborduurde hemden, kleurige hoofddoeken geven het een vroolijk aanzien. Midden op het dorpsplein is een groote stapel takken opgetast ongeveer drie meter lang en breed en één meter hoog, en rijkelijk met petroleum overgoten. ☼ Overdag is het woelig in het dorp. Door 't rivierbedden komen aldoor nieuwe bezoekers van heinde en vere die gastvrij ontvangen worden. ☼ Pas tegen den avond begint het kerkelijke feest. Eén voor één verdwijnen de bonte groepen in de kleine, door vele kaarsen verlichte kerk, die langzamerhand meer dan vol is. Er wordt gezongen en gebeden. ☼ Als de zon aan den horizon verdwenen is, de warme avond alles in duister hult, komt een man het uitgestorven plein op loopen, grillig verlicht door een brandende fakkel. ☼ Hij zwaait deze naar links en naar rechts, springt enkele keeren om den houtstapel heen en even later stijgen de laaiende vlammen op naar den sterrenhemel en verspreiden tot ver in 't rond hun rooden gloed, alsof 't dorp in brand stond. Dikke rookwolken drijven mee op den wind. ☼ Een klokje begint te luiden. De kerkeuren zwaaien open en de menigte stroomt naar buiten. ☼ Voorop gaat de muziek, met doedelzak en trom. Daarachter dragen twee forsche jongedernen, in feestdos, de beelden van de heiligen Helena en Constantijn. Dan volgt de priester in wit brokaten gewaad, rijk met goud geborduurd, een kostbaar kruis op de borst. Achter hem volgen de geloovigen. ☼ Op 't dorpsplein aangekomen gaat de stoet meermalen rondom het vuur, terwijl de muziek steeds wilder wordt. ☼ Als eindelijk tegen middernacht het vuur is opgebrand tot een dikke laag gloeiend verkoold hout, begint de dans. ☼ Langzaam en plechtig komen de danseressen achter elkaar van den uitersten hoek van het plein naar voren. ☼ Het zijn geen jonge meisjes, maar vijftien oude vrouwen, tusschen de vijftig en de zeventig, ja, sommigen zelfs nog ouder. ☼ De wilde muziek zwijgt plotseling en begint een nieuwe, langzame, eentonige wijs. ☼ Allen zwijgen en volgen in ademlooze spanning de danseressen, die geruischloos en statig de gloeiende kolen naderen. ☼ Plotseling zinkt de oudste op de knieën en raakt met het voorhoofd de aarde aan. De anderen volgen haar voorbeeld en wanneer zij zich weer opgericht hebben, nemen zij elkaar bij de hand en dansen driemaal rondom den gloed. ☼ Onverwacht springen zij dan van alle kanten op de gloeiende kolen en beginnen hun vreemden dans. Eerst langzaam, statig, dan steeds wilder dansen en springen zij, totdat de laatste gloed is uitgedoofd. ☼ Dan zinken de oude danseressen uitgeput neer en jubelen uit dat hun de heiligen Helena en Constantijn verschenen zijn en dat beiden hen gezegend hebben. ☼ Meer dan een uur

duurt deze vreemde dans en het is onbegrijpelijk waar deze oude vrouwen de kracht vandaan halen om dien zoo lang vol te houden. ☼ Menigeen, ook artsen, hebben de voetzolen der danseressen na het feest onderzocht, maar geen spoor van blaren of brandwonden kunnen vinden. Hun voeten bleven gaaf, als hadden zij op een zacht tapijt gedanst. ☼ Ik vroeg hun naar het geheim van dit wonder en de oudste danseres antwoordde: „Dat komt omdat wij van alle aardse dingen afstand doen en in gebed leven. Terwijl wij dansen, daalt een heilige schim omlaag, wit en rein als een engel, en sprenkelt symbolisch water over de gloeiende kolen, zoo dat deze ons onmogelijk branden kunnen.”

KYNOLOGIE

I EDEREN dag zit de man-in-het-wagentje op denzelfden hoek van het plantsoen. Ik kan hem geen ongelijk geven, en als ik in zijn omstandigheden verkeerde, zou ik daar stellig ook gaan zitten. Want de bank is geregeld bezet door andere, praatgrage reconvalescenten en invaliden; en naar twee zijden strekt zich een imposante sparrenlaan uit, die gesneden wordt door een allergeestigst slingerpaadje met sneeuwbes en wilde roos. ☼ Bij den man-in-het-wagentje zit steevast zijn hond. De hond. ☼ Ikzelf heb geen verstand van kynologie, alhoewel ik grootmeesters onder mijn kennissen heb. Ik kan, bij wijze van spreken, geen Newfoundlanders van een Pekingeetje onderscheiden. Maar ik ben er heilig van overtuigd, dat alle wetenschap op het gebied der hondenkunde ontoereikend zou zijn, om den trouwen metgezel van den man-in-het-wagentje te determineeren. Zijn kop behoort niet bij zijn staart, zijn pooten zijn van een ander ras dan zijn ooren, de zorgelijke rimpels in zijn voorhoofd zijn niet te rijmen met zijn ietwat wuften oogopslag, ja, de aristocratische glans van zijn haar harmonieert niet met de ietwat boersche vijfderlei kleuren. ☼ „Eigenaardige hond hebt u daar”, zeg ik tegen den man-in-het-wagentje. ☼ „Móóie hond”, verbetert hij. Hij is enthousiast over de voortreffelijke lichamelijke qualiteiten. Is het de blindheid der liefde? Is het de helderziendheid der liefde? Wie zal het zeggen. ☼ Hij houdt een vurig pleidooi voor de welgevormdheid van zijn hond en staat op het punt, mij te overtuigen. Ik voel mij reeds meegesleept door zijn bewondering. Indien deze hond dan niet de vertegenwoordiger van één ras is, misschien is hij een synthese van alle mogelijke rassen, een laatste uitbarsting der natuur in nóg een nieuwen vorm van hondenschoonheid. ☼ „Ja, het is een mooie hond”, beaam ik tenslotte volmondig. Hij is zóó ongelooflijk veelzijdig, dat men hem in alle afdeelingen van een hondententoonstelling kan doen mededingen naar den prijs; hij is zóó geheel nieuw, dat men hem kan beschouwen als den stamvader van een ras, dat straks de huizen en harten der menschen zal veroveren; hij is een monstrum of een novum, waarvoor ik de belangstelling en de clementie van alle kynologen inroep; hij is . . . . hij is . . . . de hond van den man-in-het-wagentje.

Ws.

Brabantsch boerenleven

DOOR WILLY VERSTER

(Slot)

H ET handboogschieten is eveneens een echt stukje Brabantsch folklore. ☼ Oorspronkelijk gebruikte men bogen van Turksch eikenhout en letterhout, tegenwoordig wordt in hoofdzaak geschoten met bogen, die in België gemaakt worden. Deze zijn samengesteld uit vier verschillende soorten hout, welke in de volle lengte op elkaar zijn gelijmd. Zij zijn ook veerkrachtiger dan de eerste, hebben gewoonlijk een lengte van 1.80 m tot 2 m en worden gespannen met een pees van zuiveren kemp. ☼ De plaats waar de pijl op de pees gezet wordt, is omwonden met zacht draad, om den pijl een vast steunpunt te geven en tevens om de vingers min of meer te beschermen bij het uittrekken van den boog. De linker pols van de hand, die den boog vasthoudt, wordt beschermd door een leeren lap, daar anders de pees bij het afgaan van het schot zóó hard op de pols zou slaan, dat daardoor een pijnlijk gezwel ontstond. ☼ De bogen worden verdeeld in verschillende sterkten. Zoo treft men bogen aan die een treksterkte hebben van 18 kg en z.g. zwakke bogen, die een treksterkte hebben van slechts 10 kg. Het gewicht van de pijlen varieert tusschen de 16 en 40 gram. In de meeste gevallen bestaan zij uit linden- of vurenhout (masthout in betere soort). Aan het uiteinde is de pijl voorzien van een versiersel, waaraan nog een stalen of koperen punt bevestigd wordt. Het kopstuk van den pijl is voorzien van een stukje hoorn met een inkeping, die precies op de pees past. Aan den pijl bevinden zich eveneens een drietal veeren van ongeveer 10 cm lengte, die dienen om den pijl bij het schieten een vaste en zuivere richting te geven. ☼ Het verkrijgen van een zekere handvastigheid bij het boogschieten vereischt dikwijls jarenlange oefening. ☼ Wanneer bij het trekken van den boog één van de vingers b.v. 3 mm verkeerd geplaatst wordt, kan dit een afwijking van het schot van 25 cm geven. Evenzoo bij iets korter of langer uittrekken van den boog. Ook de wind oefent invloed uit op de afwijking. ☼ In ons land bestaat de „Algemeene Nederlandsche Bond van Handboogschutterijen” (A.N.B.V.H.), die ± 130 vereenigingen omvat, bijna uitsluitend uit Brabant en Limburg, en een enkele vereeniging uit het Noorden van Nederland, nl. Claudius Civilus (Amsterdam). ☼ Bij heugelijke gebeurtenissen geven deze vereenigingen concourensen. De vereeniging, die aan zulk een concours deelneemt, wordt vertegenwoordigd door een zestal schutters, somtijds ook door meer zestallen. De prijzen, hierbij beschikbaar gesteld, bestaan uit een beker, lauwerkrans, médaille, diploma's, enz. en somtijds ook uit huishoudelijke artikelen. Wedstrijden, waarbij winstbejag het oogmerk is, zijn verboden. ☼ Ieder jaar wordt er een wedstrijd gehouden tusschen een twaalfstal schutters van de Belgische Federatie en een van de Alg. Ned. Bond van Handboogschutterijen. Tevoren wordt in twee wedstrijden, gevolgd door twee schiften, het twaalfstal schutters gekozen, dat ons land zal vertegenwoordigen. ☼ Oorspronkelijk was de afstand waarop geschoten werd, 28 meter, tegenwoordig is hij 26 meter.

(Vervolg en slot op bladz. 334)

DE SINT MAARTENSKERK TE ZALTBOMMEL VAN HET ZUID-OOSTEN GEZIEN

DE KERK VAN ZALTBOMMEL

DOOR TH. WINK

„En te midden van die rommel, rommel
Dreef de torenspits van Bommel, Bommel”.

JA, het rijmpje wil, dat die torenspits tijdens een watersnood naar beneden getuimeld zou zijn, maar — dat is fantasie. Wel siert zij den toren van Zaltbommel niet meer, maar zij is op een andere wijze aan haar einde gekomen. In de Sint-Maartenskerk hangt een oud schilderij waarop de toren met zijn spits is afgebeeld en een Latijnsch tijdvers vermeldt, dat zij in het jaar 1538 door het bliksemvuur is vernield. Daarna kwam in plaats van de slanke gothische spits een renaissance-spits, maar ook deze is verdwenen en sinds jaren kent men den toren van Bommel niet anders dan zonder spits. Het is niettemin een indrukwekkend bouwwerk gebleven, dat in de jaren 1908—1917 werd gerestaureerd en thans, weer voor eenige eeuwen tegen weersinvloeden beschermd, trotsch de Bommerwaard beheerscht. ☼ Anders is het helaas met de Sint-Maartenskerk. Deze, in tegenstelling tot den toren, die gemeentelijk bezit is, eigendom van de Nederlandsch Hervormde Gemeente te Zaltbommel, is steeds meer in verval geraakt. In 1919 liet de kerkvoogdij de noodzakelijkste voorzieningen aanbrengen, maar sindsdien zijn ook deze reparaties onvoldoende gebleken. Het is waarlijk niet aan gebrek aan belangstelling van de kerkvoogdij te wijten, dat de toestand der kerk langzamerhand calamiteus geworden is. Deze was van den slechten toestand der kerk volkomen op de hoogte en heeft alle moeite gedaan, om ook haar gerestaureerd te krijgen. Maar de middelen ontbraken. En zij ontbreken nog . . . . ☼ Intusschen is de toestand van

het eeuwenoude, prachtige bouwwerk critiek geworden. De daken en goten zijn in een zoo slechten staat, dat het bij slecht weer, zooals een der kerkvoogden opmerkte, „op sommige plaatsen binnen even hard regent als buiten”. Er moge eenige overdrijving in deze woorden schuilen — een feit is, dat vooral de gewelven der zijbeuken zeer te lijden hebben van inwatering, waarvan de sporen duidelijk op de binnenmuren waar te nemen zijn. Maar ook buiten ziet men duidelijk de teekenen van verval. Hier is een torentje gescheurd, ginds wringt een weelderige plantengroei de bedekking der contraforten uit elkaar. Wie zich losmaakt van het imposante en romantische van dit godshuis, wie critisch het bouwsel bekijkt, wie er de moeite voor over heeft om een tocht door de goten van koor en zijbeuken te maken — hij zal, ook al is hij een leek op het gebied van bouwkunst, beseffen, dat hier „periculum in mora” is. Dat er, al zijn de tijden slecht en al houden de burgers de beurzen gesloten, iets gedaan moet worden, wil niet binnen afzienbaren tijd naast een fraai gerestaureerden toren een ruïne van een kerk komen. ☼ Maar betrekkelijk weinig landgenooten zijn er van doordrongen, welk een prachtig staal van gothische bouwkunst daar in Zaltbommel verborgen staat. Noch de weg, dien men vroeger moest gaan, wanneer men met het veer was overgezet op den tocht van Noord naar Zuid of omgekeerd, noch de breede nieuwe brug, die het verkeer ver van het oude vestingstadje heeft geleid, voert den reiziger langs de Sint Maartenskerk. Die ligt daar ergens terzij, dicht bij de oude stadsmuren, omgeven door een stil kerkplein.

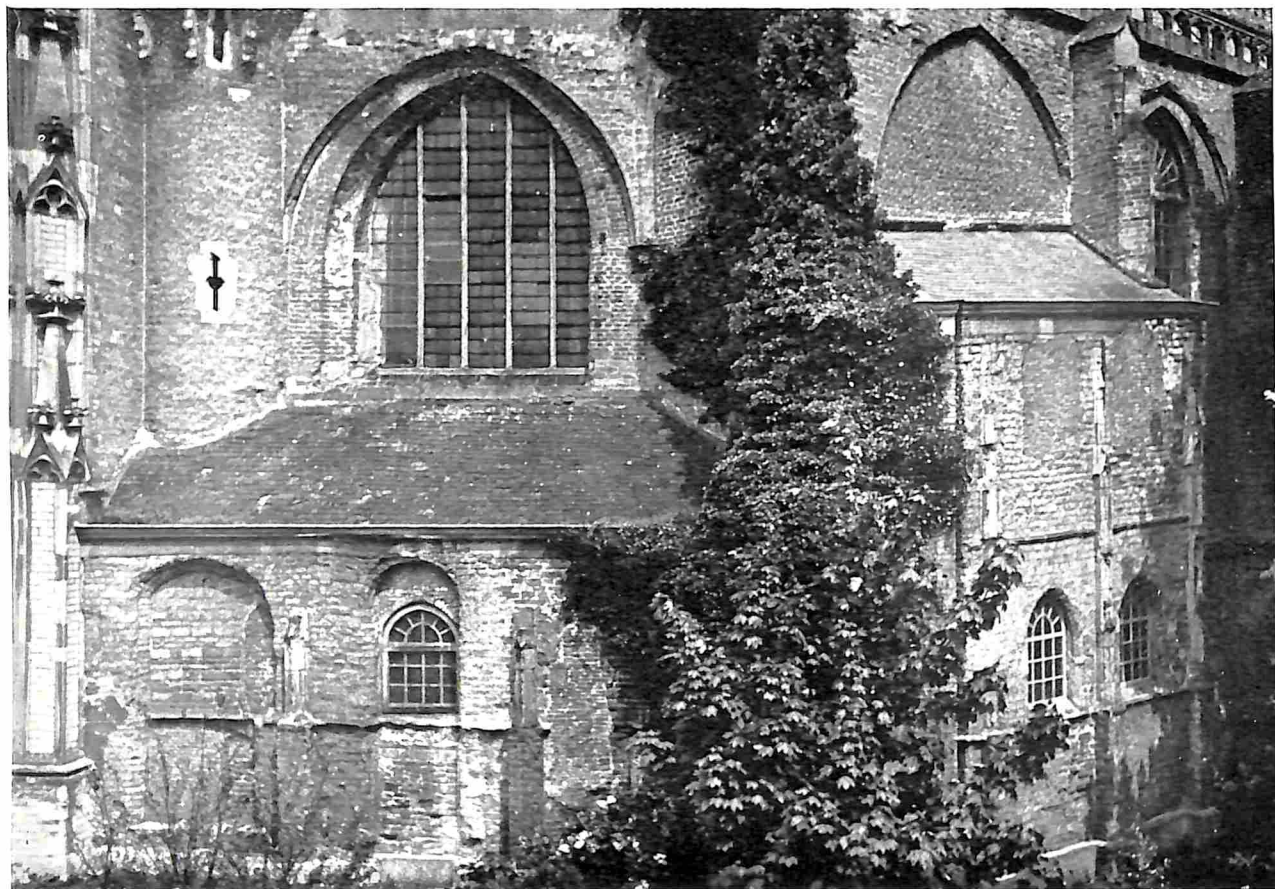
waar fraai geboomte een rustige sfeer schept. Het is er stil als in een hofje, maar de blik kan er wijder, hooger gaan. ☼ Daar staat dan de Bommelsche Sint-Maartenskerk, waarvan de oudste berichten al dagteekenen uit het laatst van de dertiende eeuw. Niet altijd heeft zij er in denzelfden vorm levend sprookje wil, dat deze basiliek door bouwmeester ontworpen en voltooid zou zijn. Het is een romantisch verhaal, dat bij deze kerk behoort absurd zal voorkomen. Als meer van die verhalen is ook dit echter onjuist. Wie daar meer van weten wil, leze het opstel „Episoden uit de bouwgeschiedenis van de St. Martens-kerk binnen de stad Salt-Oudheidkundig Jaarboek, Juni 1931, afl. 2. Ir. Vinckers heeft zich een tiental jaren met de kerk in Bommel bezig gehouden. Hij kent haar als weinig anderen. Hij heeft er muurschilderingen ontdekt, een blindraam blootgelegd, opmetingen gedaan, fundamenten opgegraven van muren uit een vroegere bouwperiode. Zijn met groote scherpzinnigheid getrokken conclusies vindt men in bovengenoemd opstel. Hij is trouwens niet de eenige, die over de kerk geschreven heeft. Mannen als A. Mulder, F. A. Hofer, C. Leemans, J. G. R. Acquoy, Victor de Stuers en anderen hebben in vroeger of later tijd de kerk, haar beeldhouwwerk of haar muurschilderingen tot onderwerp van een studie gemaakt en de laatste hunner is F. A. J. Vermeulen, die in de zeer fraai uitgegeven serie „De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst” het deel betreffende de Bommelerwaard verzorgd heeft en daarin een uitvoerige beschrijving van de Sint-Maartenskerk en -toren geeft. ☼ Zooals zoo dikwijls bij oude kerken, is het koor het oudste gedeelte, speciaal het onderste deel ervan. Het maakte deel uit van het plan voor een kruiskerk. Dit koor is in 1368 gedeeltelijk afgerand. Men her-

DE TOP VAN DEN GESLOTEN TOREN ENDE UILENTOREN AAN DE ZUIDZIJDE DER KERK TUSSEN KERK EN KOOR. MEN LETTE OP DEN VERVALLEN TOESTAND!

bouwde het echter. Zoo ontstonden, nadat intuschen het bouwplan was gewijzigd, de middenbeuk en de zuiderbeuk. Gebouwd werd van het oosten naar het westen en tegelijkertijd begon men met den onderbouw van den toren. In den zomer van 1462 brandde half Zaltbommel af, ook de kerk

werd zwaar beschadigd. Toen behoeften geen gemeenteraden en commissies de zaak te bestudeeren en gingen er geen jaren voorbij, voordat tot herbouw besloten werd: reeds een maand na den brand zijn weer de metselaars en beeldhouwers aan het werk. De twee westelijkste traveeën worden opgetrokken, de zijbeuken doorgetrokken langs den toren, het schip wordt overwelfd en het dak aangesloten tegen den inmiddels hooger gebouwden toren. In het begin van de zestiende eeuw is dan het gansche bouwwerk voltooid. ☼ Dat de torenspits in 1538 afbrandde, vertelden we reeds. In 1572 ging Zaltbommel over aan de Staten. De Calvinistische stedelijke regee-

DE KAPELLEN TEN ZUIDEN VAN DEN TOREN (LINKS NOG ZICHTBAAR): LINKS HET KNEKELHUIS. RECHTS HET VAN ROSSEMSKOORTJE

ring legde beslag op de kerk en gaf deze aan de Hervormden. In hetzelfde jaar trachtten Waalsche huurtroepen haar te plunderen, doch het bleef bij het rooven der gewijde vaten van het altaar: toen liepen de burgers te wapen en verjoegen de troepen, die ter versterking van de Staatsche bezetting waren gezonden. Van het naburige Tuil, aan de overzijde der Waal, beschoten de Spanjaarden den toren. In het laatst van de 16e eeuw legerden in de kerk Schotsche en later Fransche soldaten, bij het beleg van Zaltbommel in 1599 werd de kerk weer gehavend — oorlog, bliksem, brand en stormen, het heeft alles de kerk niet gespaard. Door alle eeuwen van het bestaan der kerk vindt men berichten omtrent herstellingen, maar het verval gaat vlugger dan het vinden der middelen om het tegen te gaan. Alleen als brokstukken

naar beneden komen, als de glazen zijn stukgewaaid, als „de totale ruïne derzelve te vreezen” is, stuurt men timmerman en metselaar, om de hoognoodige voorzieningen te treffen. Zelfs werd er in het midden der 19e eeuw een voorstel gedaan, om den toren tot op een zekere hoogte een

voudig af te breken. Gelukkig is het zoover niet gekomen — met hulp van den heer A. Mulder, rijksarchitect voor de monumenten en van Jhr. Mr. Victor de Stuers, vond men in Den Haag belangstelling en steun voor restauratieplannen van den toren, die inderdaad uitgevoerd werden. De toestand van het kerkgebouw werd intusschen steeds slechter. En wederom zijn plannen gemaakt tot restauratie. Het Rijksbureau voor Monumentenzorg bestudeerde den toestand, Ir. A. J. van der Steur werd aangewezen als architect voor de restauratiewerken, een post van f18000.— is als eerste subsidietermijn op de Rijksbegroting uitgetrokken. Met een volledige restauratie zouden tonnen gouds gemoeid zijn en de plannen, waarvoor men thans in en buiten Bommel de belangstelling tracht te wekken, beoogen slechts die restauraties, welke noodig zijn, wil het gebouw niet vervallen. Alleen hiermee is reeds een bedrag van f111.150.— gemoeid, waarvan een f33.450.— voor rekening van de Nederl. Hervormde Gemeente te Zaltbommel moet worden gebracht, waarbij dan gerekend wordt

op een reeds toegezegde provinciale en verwachte gemeentelijke subsidie. Daar de Nederl. Hervormde Gemeente te Zaltbommel niet over bijzondere geldmiddelen of fondsen beschikt, heeft zij een Restauratie-Commissie in het leven geroepen, welke voorzitter de burgemeester van Zaltbommel, de heer N. F. Cambier van Nooten is. Niettegenstaande de buitengewoon slechte tijden mocht deze commissie er reeds in slagen, enkele duizenden guldens bij elkaar te brengen. Maar het lijkt er nog niet op, dat er zelfs maar een aanvang met het werk gemaakt zou kunnen worden. En men is geneigd te vragen: is het nu een tijd voor dergelijk werk? Is het geen Don Quichotterie, om nu te willen probeeren, eenige tienduizenden bijeen te brengen voor een kerkgebouw in Bommel? Vóór ge hierop antwoord geeft, lezer, moet ge de foto's eens be-

PLANTENGROEI TUSSCHEN DE AFDEKKING DER CONTRAFORTEN OP HET DAK VAN HET KOOR DER ZALTBOMMELSCHER KERK

kijken, die bij dit artikel zijn opgenomen. Of beter nog, ge moet eens in Zaltbommel een bezoek aan de kerk gaan brengen. Gij zult zien: hier is geen keuze. Het kerkgebouw moet gespaard blijven. Het kan niet geduld worden, dat dit eeuwenoude godshuis overgelaten blijft aan den vernielenden invloed van

regen en wind. Moge in dezen tijd, waarin wederom de eenheid des volks bepleit wordt, de Sint-Maartenskerk te Zaltbommel als symbool van een vroegere eenheid die belangstelling ondervinden, waarop zij recht heeft. En om te eindigen met de nuchtere woorden, waarmee ook de oproep, verzonden door de Restauratie-Commissie eindigt: „Bijdragen kunnen overgeschreven of gestort worden op postgiro no. 268081 ten name van den Penningmeester van de Restauratie-Commissie voor de Sint Maartenskerk te Zaltbommel, zoowel in den vorm van een gift ineens als van periodieke (b.v. maandelijksche) stortingen, al dan niet door automatische gireering”.

Het zwarte Sterntje

DOOR MR. FR. HAVERSCHMIDT

V EENPLASSEN met dichte oeverbegroeiing, heideplasjes en duinmeertjes, doode rivierarmen, ja zelfs breede slooten mits er maar veel waterplanten voorkomen, zijn het woon- gebied van dezen zoetwaterbewoner onder de

DE ZWARTE STERN STRIJKT OP HAAR NEST NEER

Sterntjes. ☼ Den meesten watersportliefhebbers zal dit donkere, grijs en zwart gekleurde vogeltje, dat met lichten vleugelslag boven het water vliegt, even stopt, daarna neerstoot en al vliegend van het wateroppervlak zijn prooi, een of ander waterinsect, oppikt, wel bekend zijn. ☼ Het zijn vooral de veenplassen in Holland en Utrecht alsmede die in Friesland, waar zij nog talrijk zijn, maar deze vogel heeft de eigenaardigheid soms plaatsen, waar hij jaren lang gebroed heeft, plotseling zonder verklaarbare reden in den steek te laten om zich in een gebied te vestigen waar hij tot nu toe ontbroken heeft. ☼ De laatste jaren is dit mooie vogeltje, zoo karakteristiek voor ons waterland, bijna overal in Nederland sterk in aantal verminderd. Dit verschijnsel heeft zich ook in andere deelen van Europa, waar het vroeger talrijk was, voorgedaan en wij staan voor iets dat moeilijk te verklaren is. Maar voor een deel is de vermindering in ons land stellig te zoeken in de steeds verder gaande in cultuur bringing van woeste gronden, terreinen waarop de Zwarte Stern nu eenmaal aangewezen is. Helaas worden in dezen tijd van werkloosheid maar al teveel terreinen, die uitmunten door

natuurschoon en die in betere tijden stellig niet daarvoor in aanmerking zouden komen, aan de werkverschaffing prijsgegeven. Plassen worden drooggelegd of met stadsvuil dichtgegooid, moerassige terreinen geëgaliseerd, doode rivierarmen dichtgeplempd (b.v. de Maaskanalisation) en onder al die verloren terreinen bevinden zich vele broedplaatsen van Zwarte Sterns, die nu gedwongen worden elders geschikte broedterreinen te zoeken. Nu zou men kunnen denken dat de vermindering van broedplaatsen een concentratie van vogels op de nog overgebleven terreinen ten gevolge gehad zou hebben, maar dat is nergens geconstateerd, integendeel: vrijwel overal is het aantal Zwarte Sterns gedurende de laatste jaren verminderd. Een andere ongunstige factor voor deze vogels is de toeneming van de watersport en wel speciaal de kanosport, omdat men met een kano in de meest ontoegankelijke plekjes kan doordringen, waardoor de rust, zoo noodzakelijk voor ongestoorde ontwikkeling van alle vogelleven, in niet onbelangrijke mate wordt verstoord. Gelukkig zijn er nog plaatsen genoeg in ons land waar Zwarte Sterns ongestoord en rustig kunnen broeden, waarbij wij in de eerste plaats denken aan verschillende onzer natuurmonumenten, onder welke het Naardermeer wel de eerste plaats inneemt. ☼ Zwarte Sterns zijn zomervogels, die in de laatste helft van April uit het zuiden terugkeeren en zich dan op den doortrek overal in ons land aan meren, plassen en rivieren vertoonen. In Mei zijn de broedplaatsen weer bezet en kan de broedperiode een aanvang nemen. ☼ Zwarte Sterns broeden evenals de andere Sternsoorten in kolonietjes, doch de nederzettingen zijn bij lange na niet zoo groot als b.v. die van Vischdiefjes of Groote Sterns, die honderden of zelfs duizenden paren tellen kunnen. Een Zwarte Sternkolonie van meer dan 50 paren mag al zeer groot

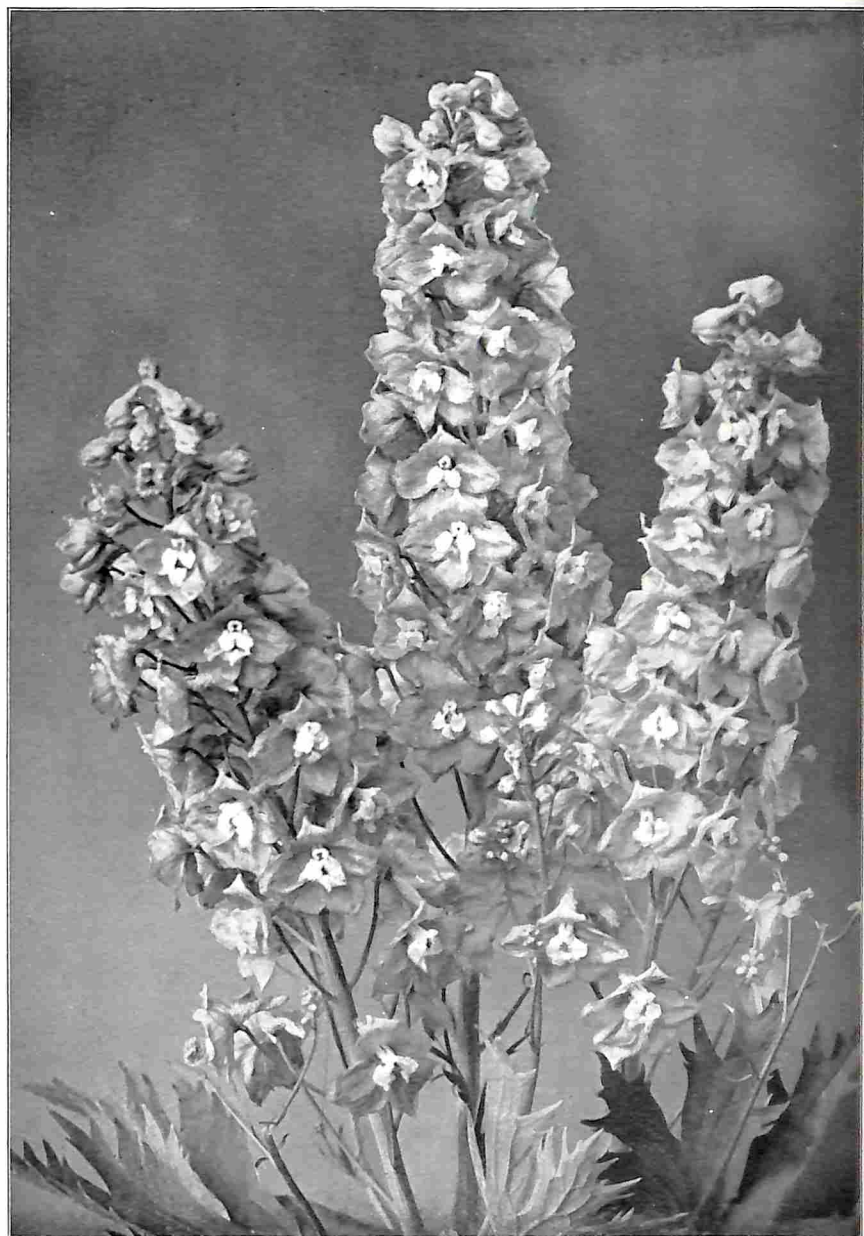
NEST EN EIEREN VAN DE ZWARTE STERN

HET MANNETJE VAN DE ZWARTESTERN STRIJKT BIJ HET VROUWTJE OP HET NEST NEER

genoemd worden en er zullen slechts weinig kolonies van die grootte in ons land zijn. ☼ Meestal zijn het kleine groepjes van enkele tot een 25-tal dicht bij elkaar nestelende vogels, hoewel het ook niet zelden voorkomt dat een enkel paartje geheel alleen zonder soortgenooten in de naaste omgeving broedt. ☼ Stille hoekjes in de plassen, waar een dichte begroeiing van alle mogelijke waterplanten is of door den wind een hoeveelheid oud riet en doode waterplanten bijeengedreven zijn, behooren tot de plekjes waar men de kolonietjes het best kan verwachten. Bij voorkeur nestelen de vogels echter wel op plaatsen, die dicht begroeid zijn met de krabbescheer (*Stratiotes aloides*), waartusschen de uiterst kleine, uit kleine stukjes waterplanten bestaande nesten gebouwd zijn. Het legsel bestaat uit 2 of 3 groenachtig bruin gevlekte eieren en het kost in het begin eenige moeite de nestjes met de kleine eitjes in de geheel gelijkgekleurde omgeving te kunnen ontdekken. ☼ Een Zwarte Stern-kolonie is altijd iets zeer precairs, men kan nimmer zeker zijn bij een volgend bezoek alles nog in volle fleur aan te treffen. De kleine nestjes steken vrijwel niet boven het wateroppervlak uit, zoodat de eieren hoogstens maar een centimeter boven het water liggen. Soms rolt bij het opvliegen van het nest, als de broedende vogel wordt opgeschrikt, al een ei uit het nest in het water. Nog erger gevolgen hebben echter hevige windvlagen en plasbuien, waardoor talrijke nesten verdrinken en een geheele kolonie in een oogenblik wordt weggevaagd. ☼ Op de plaats waar eenigen tijd tevoren nog een en al leven en bedrijvigheid heerschte, duidt dan een groote stilte aan dat de kolonie geheel verdwenen is. De vogels verdwijnen dan dikwijls ook uit de omgeving, om elders nogmaals hun geluk te beproeven. ☼ Vreemd is het daarom, dat op slechts een enkele plaats in ons land, hoofdzakelijk wel op Texel, het Zwarte Sterntje ook wel op vasten bodem broedt en wel in vochtig grasland, waar het dus niet is blootgesteld aan de zoo juist beschreven gevaren. ☼ Zwarte Stern-kolonies zijn, als men eenmaal weet waar de vogels zich bij voorkeur ophouden, gemakkelijk genoeg te vinden. Reeds van verre ziet men voortdurend eenige vogels boven een zelfde plaats heen en weer vliegen en als men dan de eigenlijke broedplaats is genaderd, vliegt de geheele kolonie als één man van de nesten op. Luid krijschend blijven de Sterntjes boven

hun broedgebied heen en weer vliegen, maar heel spoedig keert de rust terug en strijken de vogels weer op hun nesten als de indringer verdwenen is. ☼ Een voorbijvliegende Kraai of Kuikendief, vooral als die zich vlak boven de broedplaats vertoont, veroorzaakt groote opschudding en de heele kolonie stuift er achter aan en verjaagt den indringer uit de omgeving. Men krijgt steeds weer den indruk dat de vogels maar weinig gelegenheid krijgen om lang achtereen ongestoord te broeden en ondanks de felheid van de Sterntjes slagen kraaien er toch maar al te dikwijls in een eitje te verschalken. ☼ Als de jongen eenmaal uitgekomen zijn, prachtige kaneelbruine donsballietjes, kunnen Zwarte Sterns uiterst fel zijn, wanneer men in de kolonie komt. Met een rauw gekrijsch stooten zij voortdurend op den indringer en het is schrijver dezes eenige malen overkomen, dat hij verschillende malen achter elkaar door een neerschietende vogel aan het hoofd werd geraakt. De jongen verlaten, als zij zijn uitgekomen, reeds zeer spoedig het nest, zwemmen in het water rond en verbergen zich bij naderend gevaar tusschen de waterplanten, zoodat zij maar zelden worden gezien en uiterst moeilijk te vinden zijn. Zijn ze eenmaal groter geworden en kunnen ze vliegen, dan vertoonen zij zich overal en zitten zij graag op boven het water uitstekende punten, zooals op de stokken van in het water staande fuiken. Het is steeds een verbazend aardig gezicht een jong Sterntje, luid om voedsel bedelend, op zoo'n stok te zien zitten waar

DELPHINIUM ELATUM HYBRIDUM. RIDDERSPOOR
Foto uit: „Vaste- Tweejarige- en Rotsplanten”, Uitg. N.V. Turkenburg, Bodegraven

het door een der oude vogels met waterinsecten wordt gevoerd. Dat is in Juli en begin Augustus een heel gewoon gezicht in het waterland, doch reeds zeer spoedig daarna wordt het stil op de plassen. De Zwarte Sterns

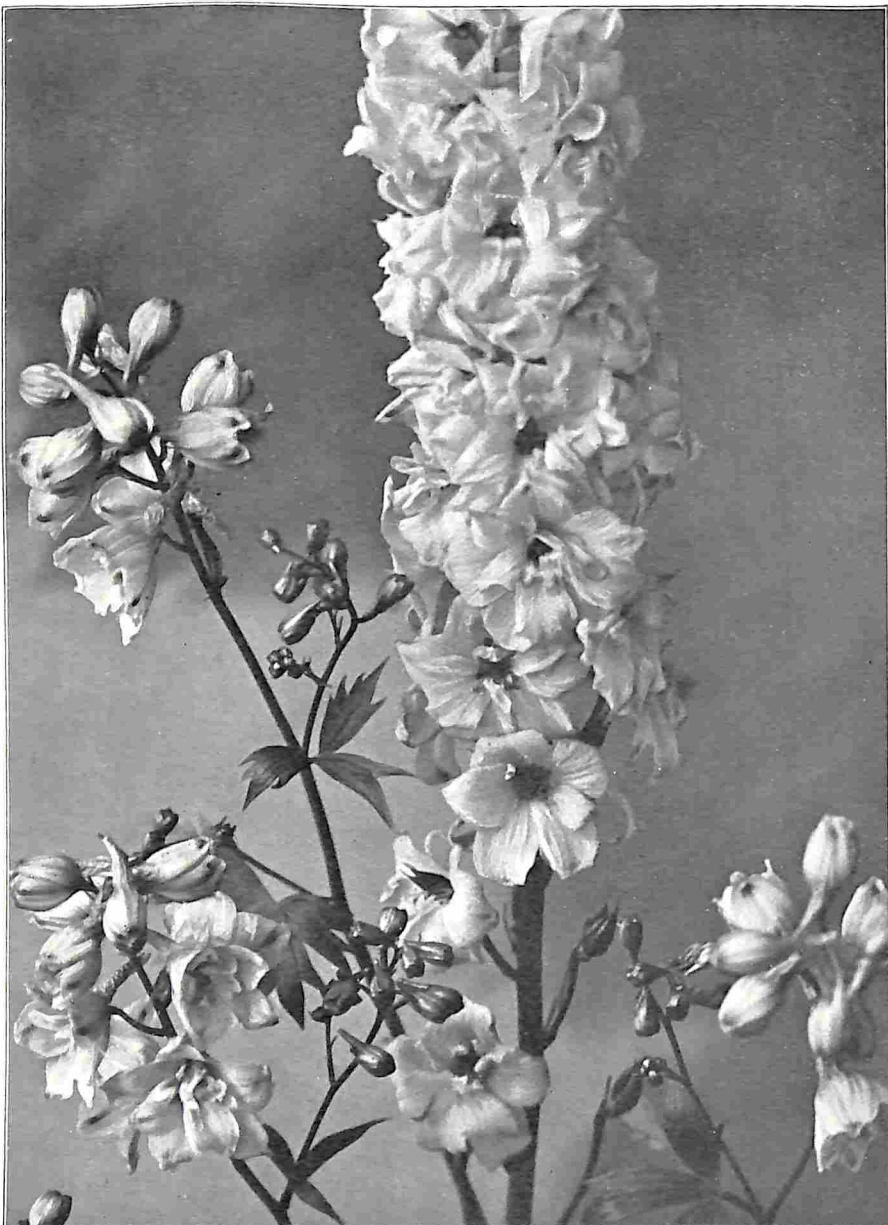
hebben dan hun broedplaatsen verlaten en zijn naar hun winterverblijven in het zuiden vertrokken, doch waar die eigenlijk precies gelegen zijn, weten wij op het moment nog niet.

DELPHINIUMS OF RIDDERSPOREN

DOOR G. KROMDIJK

DE Delphiniums, ook bekend onder den naam van Riddersporen, behooren tot de familie der Ranunculaceeën, en zijn afkomstig uit Klein-Azië en Zuid-Europa. ☼ Het geslacht *Delphinium* omvat een groot aantal soorten, doch het aantal hybriden is nog belangrijk grooter. De Delphiniums splitst men in twee groepen: n.l. de overblijvende en de eenjarige. Hoewel de overblijvende ongetwijfeld het mooist zijn, verdienen toch ook de eenjarige onze aandacht, temeer daar men ze slechts zelden en geheel ten onrechte in den liefhebberstuin aantreft. ☼ *Delphinium Ajacis* en *Delphinium Consolida* — een verbeterde vorm van de inheemsche *D. Consolida* — behooren wel tot het mooiste onder de eenjarige. Men kan ze in Maart—April, op de bekende wijze, in den vollen grond uitzaaien. Zijn ze enkele centimeters hoog, dan kan men ze op een onderlingen afstand van 40—50 cm uitdunnen. Men zaait ze liever niet onder glas, want ze laten zich heel moeilijk verplanten. Daar het kleurengamma nogal uitgebreid is, en de bloemen aan slanke stelen gezeten zijn, mogen ze tot de beste snijbloemen ge-

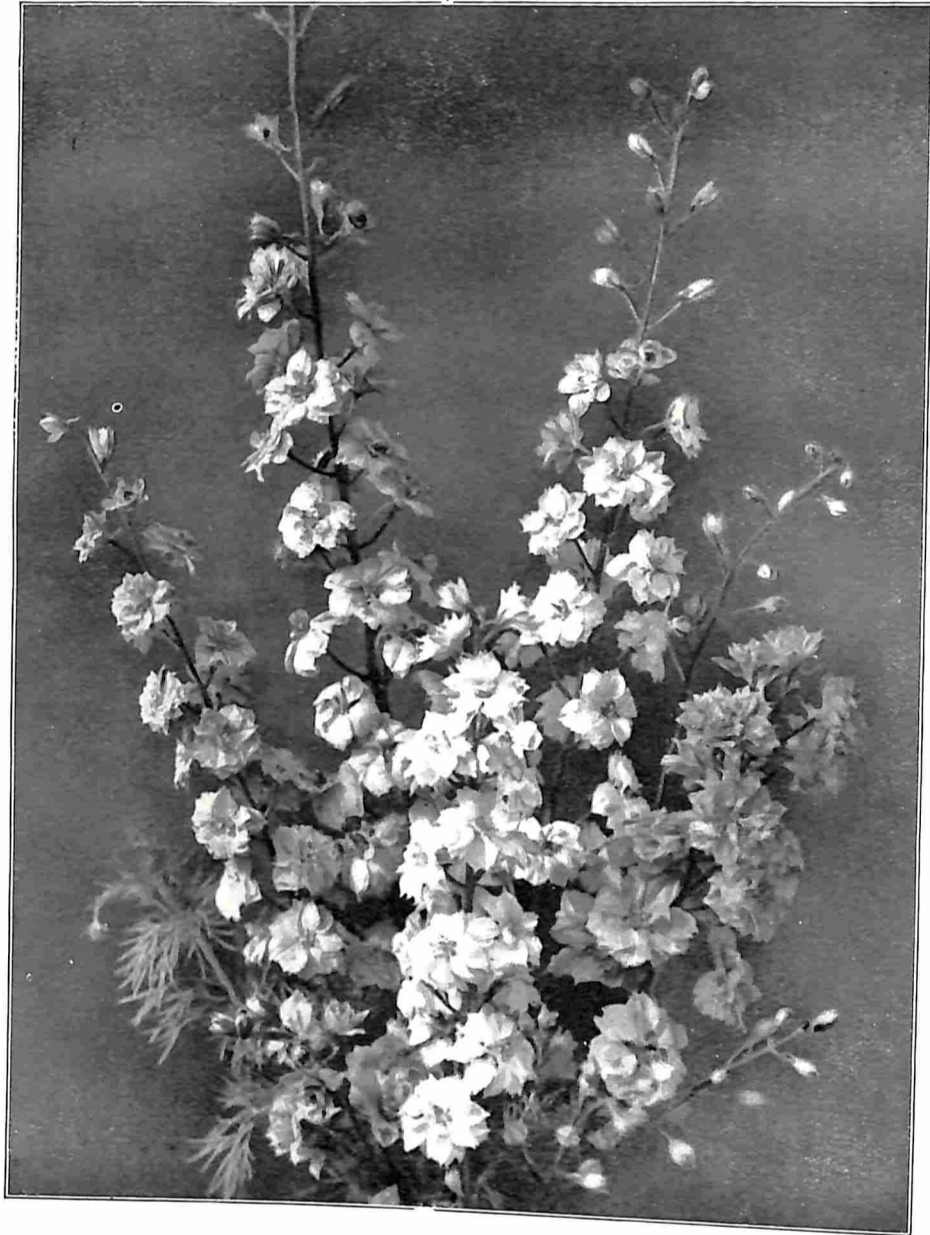
rekend worden. We zullen op deze soorten echter niet verder ingaan, daar de juiste tijd van zaaien toch reeds voorbij is. ☼ De overblijvende Delphiniums behooren ongetwijfeld tot de mooiste borderplanten. Vooral in groote borders kunnen we ze haast niet missen, met hun forsche, recht omhoog rijzende bloemstengels brengen ze ons het noodige hoogteverschil. Men zou ze als de verticale lijnen van den border kunnen beschouwen. ☼ Oorspronkelijk kende men alleen de blauwe Delphiniums, doch thans beschikt men ook over purperen, gele, witte, rose en roode kleuren en natuurlijk het blauw in alle mogelijke schakeeringen. Natuurlijk kennen we allemaal het blauw van de vergeet-mij-nietjes en het blauw van de Gentianen, maar deze tinten halen niet bij het blauw der Delphiniums. Ik heb eens een border gezien, uitsluitend beplant met Delphiniums en hoewel het blauw sterk overheerschte, waren de nuanceeringen toch nog wel zoo variabel dat van éénkleurigheid zeker niet gesproken kon worden. Trouwens, wat is er wisselender van kleur, dan blauw onder de inwerking van zon en schaduw? Blauw is een grondkleur en behoeft niet met andere kleuren aangevuld te worden, wil ze tot haar recht komen. Daarom moet men met het bijplanten van andere bloemen een beetje voorzichtig zijn. Als we er wat grijsbladige planten, bijv. *Santoline*, voorzetten, krijgen we een schitterende combinatie. Wit, crème, geel en oranje zijn natuurlijk ook heel goed bruikbaar, doch met andere kleuren moeten we toch een weinig oppassen. Doordat het kleurengamma thans zoo uitgebreid is, kan men echter ook met Delphiniums al wel aardige combinaties maken. ☼ Het planten en verplanten dient of in September of in Maart te geschieden. Daar de Delphiniums al vroeg uitloopen, planten we in geen geval na Maart. Hoewel de meeste soorten volkomen winterhard zijn, verdient het toch aanbeveling ze bij najaarsplanting met een laagje turfmolm af te dekken. De Delphiniums groeien het best op een zandigen, humusrijken grond. Op hooge, droge zandgronden en op zware klei is er weinig mee te bereiken. De standplaats mag bovendien in geen geval te nat zijn, daar de meeste planten anders tijdens den winter verrotten. De grond wordt behoorlijk diep omgespit en van een flinke laag koemest voorzien, immers door hun enorme groeikracht hebben ze veel voedsel nodig. Het is niet voldoende den grond alleen bij het planten te bemesten, ook later vragen de Delphiniums geregeld bemesting. De beste resultaten bereikt men door jaarlijks in het najaar wat mest tusschen de planten te strooien. Daarvoor is koemest wel het meest geschikt, doch ook kunstmest in gemengde samenstelling is heel goed bruikbaar. Vergeet men een jaar te mesten, dan is dat aan de lengte van de bloem-

DELPHINIUM ELATUM HYBRIDUM. STOKROOSBLOEMIGE RIDDERSPOOR

Foto uit: „Vaste-, Tweejarige- en Rotsplanten”, Uitg. N.V. Turkenburg, Bodegraven

trossen reeds den zelfden zomer zichtbaar. Best men jaarlijks, dan kunnen de planten ook langer op de zelfde plaats blijven staan. Na een jaar of vier, vijf begint de bloei echter toch minder te worden en doet men beter, ze te verplanten. Dat moet direct na den bloei in September geschieden. De planten hebben dan alle weer nieuwe neuzen gevormd, zoodat men ze gemakkelijk in verschillende deelen kan scheuren, die dan weer op een ander plekje worden opgeplant. We moeten er echter wel rekening mee houden, dat Delphiniums de volle zon verlangen. ☼ Het geslacht Delphinium is niet alleen wat kleur, doch ook wat grootte der bloemen en bloemtrossen betreft, de laatste jaren aanzienlijk vooruitgegaan. Er zijn echter soorten bij, die door de zwaarte van hun bloemtrossen moeilijk over eind te houden zijn. Zulke soorten kiezen we bij voorkeur niet voor borderbeplanting, temeer daar er genoeg betere zijn. De volgende soorten zijn alle vrij stevig, al verdient het aanbeveling de buitenste, zwaarste stengels toch van een stok te voorzien: Amos Perry, half dubbel, helder licht blauw met lila-zwart oog; Glory, rose-lila, zeer robuust groeiend; King of Delphiniums, een van de oudste soorten, maar toch altijd nog een van de beste; Mauve Queen, groote bloem, violet met Salvia-blauw, bloemtrossen van bijna 90 cm lang; Ivorine crêmekleurig, past beter bij de diverse tinten blauw dan de witte Moerheimi. Die Moerheimi is eigenlijk een echte rakker, want men koopt hem voor wit, maar behoeft heusch niet verwonderd te zijn, als er een paar blauwe bloemtrossen tusschen zitten. Als het erg tegen loopt, kan het na een paar jaar gebeuren dat de witte Moerheimi weer geheel „verloopen” is naar de lila Capri. U behoeft dan echter de schuld niet aan den kweker te geven, want er is niets aan te doen. Vollendung is een buitengewoon mooi soort, ze heeft lila-rose bloemen. ☼ Er zijn soorten die, mits we de uitgebloeide bloemen er geregeld uithouden, in September voor de tweede maal bloeien. Vollendung, Moerheimi en Glory noemden we reeds om hun stevigen groei, doch ze dienen ook om hun tweemaal bloeien genoemd te worden. Ik kan er nog aan toe voegen: Turkoise, Lamartine, enkelbloemig donkerblauw en Bavaria, blauw met wit oog. ☼ Het is eigenlijk onnoodig te vertellen dat

DELPHINIUM CONSOLIDA FL. PL. VIOLIER-RIDDERSPOREN
Foto uit: „Keur van Eenjarige Snijbloemen”, Uitg. N.V. Turkenburg, Bodegraven

de Delphiniums tot de mooiste snijbloemen behooren; het is alleen jammer dat de onderbloemen er zoo spoedig afvallen. Omdat zooveel mogelijk te verhelpen moet men ze reeds snijden zoodra de eerste bloemen open zijn. Men kan overblijvende Delphiniums niet alleen door scheuren, maar ook wel door zaaien vermenigvuldigen. Liefhebbers, die geen haast hebben en niet op bepaalde soorten staan, moeten toch eens een proef met zaaien nemen. Eén zoo'n pakje zaad bevat verschillende nuanceeringen in blauw, en somtijds treft men er nog een aardige verrassing in aan. Men kan thans nog op de bekende wijze in de

vollen grond uitzaaien. Na eenigen tijd verspreken en in het najaar op de bestemde plaats uitplanten. Ze bloeien dan nog den volgenden zomer.

Brabantsch boerenleven

(Slot van bladz. 327)

DE schijf is verdeeld in cirkels, waarvan de doorsnee 60 cm bedraagt; het middelvakje heeft een doorsnee van 8 cm. ☼ De landenwedstrijd tusschen België en Holland wordt om beurten in verschillende plaatsen gehouden. ☼ Ieder jaar is er in België en Holland een wedstrijd, en om de drie jaar wordt bepaald wie de winnaar is, dus over zes wedstrijden. ☼ Het koningschieten is in alle verenigingen een jaarlijks terugkeerend feest. ☼ De schutter, die dan de

hoogste punten schiet, wordt voor dat jaar tot koning uitgeroepen. Evenals met het vogelschieten, wordt de koning na drie achtereenvolgende jaren tot keizer „gekroond”. Aan den wedstrijd is ook een prijsverschietsing van „blind verpakte voorwerpen” verbonden, zoodat het kan gebeuren, dat de hoogste schutter onder hilariteit van de overige mededingers den minst waardevollen prijs krijgt. ☼ Indien we langs de zandige binnenwegen van buurten en gehuchten loopen, welke zich ver buiten de sfeer van het eigenlijke dorpsleven bevinden, treffen we meer malen alleenstaande woningen aan; ook wel in de van de bonte heide. ☼ Sommige dezer meestal reeds zeer oude huisjes hebben lage rieten daken en havelooze muren, waarop witte kruisen zijn aangebracht ter verdrijving van den Booze, en kleine venstertjes, waarachter de groezelig-witte

gordijntjes, welke min of meer van het zindelijkheidspeil der huisvrouw getuigen. Het woonvertrek kenmerkt zich door een leemen of roodstenen vloer, waarvan verscheidene plavuizen in minder gaven toestand verkeeren, en een grote armoedige schouw, waarboven op een houten richel

OUDE NOORD-BRABANTSCH E HOFST EDE

eenige gekleurde borden staan; aan een lange ketting boven een knetterend houtvuur hangt een waterketel en zingt in deze armelijke woning het liedje van gezelligheid. Aan den muur bemerken we een klein crucifix, een verschoten oleografie van den gedoornden Christus of de Moeder Gods, eenige devote spreuken of een twee à drietal „schilderijen”. In een hoek hangt somtijds

een Friesche staartklok en naast de schouw hangt aan een eindje touw een bosje spaanders, waarvan de bezoeker de beteekenis ontgaat, hoewel deze zeer begrijpelijk is: het zijn de „lucifers”,

waarmede de man zijn smorend pijpje en de vrouw de vettige olielamp aansteekt. Het openhaardvuur, dat den geheelen dag brandt, biedt voor het aansteken der houten spaanders een permanente gelegenheid. Op de ruwhouten tafel bevinden zich nog de resten van het

koffiemaal, de met bloemen versierde tassen, de volumineuze koffiepote, het aangesneden groote brood met de omringende afgevallen broodkruimels, en de flinke pot stroop. Als we verder rondkijken ontwaren we een klomp zonder hak, welke aan den muur is bevestigd en met de punt naar beneden en de open bovenkant naar voren hangt en dient om na afloop van den maaltijd de schoongemaakte vorken en messen in op te bergen.

Ongetwijfeld zal de boerin ons een tas koffie aanbieden, en vertellen van het harde zwoegen en ploeteren in zulk een bedrijf, van de zorg om de „kinders” groot te brengen en „den slechten tijd” die we meemaken, om ten slotte tot de conclusie te komen, „dat we toch tevreden moeten zijn,

zoolang we gezond zijn en te eten hebben.” De tegenwoordige Brabantse boerderij is van steen opgetrokken. De nieuwe boerderijen hebben gewoonlijk een geheel met pannen bedekt dak; bij de oude, die nog ruimschoots vertegenwoordigd zijn, is de eene helft van stroo, en de andere van pannen. Bij het meerendeel der Brabantse boerderijen vormen schuur en stal één geheel met de wo-

ning. De voorgevel, die in den regel opvallend laag is, vertoont een deur en twee of drie vensters, en minstens een stal- of schuurdeur. Evenals bij de Limburgsche boerderijen treft men in de

onmiddellijke nabijheid der boerenhoeven een bergplaats, het „schop” aan, welke speciaal gebruikt wordt om karren, wagens, kruiwagens, gereedschappen, enz., in te bergen. Aan den achter- of zijkant van de woning bevindt zich de open waterput, die bij de nieuwe boerderij

EEN BRABANTSCH E HANDBOOGSCHUTTERIJ

gewoonlijk vervangen wordt door een pomp. In plaats van de mestvaalt vóór de gebouwen, zoals bij de Zuid-Limburgsche boerderijen, vindt men deze meestal in de nabijheid van de hoeve. De eigenlijke boerderij is eenvoudig ingericht. Men valt hier letterlijk „met de deur in huis”. Bij het binnentreden moet men meestal eerst langs de z.g. „moos”, d.i. de „bijkeuken” en komt dan in den „haard”, het groote woonvertrek, waar

het heele boerengezin verblijft. ☼ Men treft hier nog dikwijls een breeden ouderwetschen schoorsteen aan, somtijds met mooie blauwe tegels versierd, waarin echter geen lustig en gezellig haardvuur meer knettert, maar een kachel snort. Boven op den schoorsteen prijken eenige borden, een crucifix en een paar snuisterijtjes. ☼ De groote plattebuis kachel dient voor de verwarming en het koken; op de lange platte buis staan potten, pannen, ketels, kannetjes, enz. De meeste oude boerderijen hebben nog een provisiekast, welke „de spin” genoemd wordt en zich naast de kachel bevindt. ☼ De zoldering is van stevige houten balken. ☼ Aan iedere boerderij is een „goeie kamer” verbonden, die alleen bij gelegenheid van een bruiloft of een begrafenisplechtigheid gebruikt wordt, of bij uitzondering ook in geval van ziekte. Daar staan het „cabinet”, een uitrektafel, eenige stoelen. ☼ De stal is verbonden met de woonkamer. Over het algemeen behoort de ouderwetsche „potstal” tot het verleden en heeft deze plaats gemaakt voor

den moder-
nen groep-
stal, ook
wel „Hol-
landsche
stal” ge-
naamd. ☼
Op het dak
van sommi-
ge oude
boerderijen
treft men
nog een bel-
aan, waarbij
het werk-
volk op
etenstijd
ge waars-
chuw'd
wordt. ☼

IN HET LAND DER KLEINE BOEREN. LEENSEL (ONDER ASTEN N.-B.)

De Bra-
bantsche boer heeft evenals de stadsbevolking zeer te lijden onder de crisis. Hebben reeds de bemiddelde boeren, eigenaars van groote landbouwbedrijven, met moeilijkheden te kampen, erger zijn de kleine boeren er aan toe. De kleine Brabantsche boer is het type van den vereelten werker met zijn door de zon geblakerden kop en door den zwaren landarbeid reeds betrekkelijk vroeg gebogen gestalte. ☼ Van den vroegen ochtend tot den laten avond is hij bezig in zijn bescheiden bedrijf. Geenszins op den voorgrond tredend, vormen deze kleine boeren toch een belangrijke volksgroep in dit gewest, omdat zij in verschillende gemeenten meer dan een kwart deel van de bevolking omvat. ☼ De nood bij deze kleine boeren is zéér nijpend. Nog geen derde deel van het aantal voor eigen gebruik bestemde varkens is in hun bezit, terwijl de inkomsten tot beneden de schulden zijn gedaald. Er zijn gezinnen van acht à tien personen, die deze winters vleesch noch spek hebben. ☼ Ten einde een en ander nader te onderzoeken, besloten we eens „den boer op te gaan”. ☼ We komen eerst aan een klein boerenhuisje met laaghangend dak en de traditioneele knotwilgen voor de deur. Een toonbeeld van vreedzaamheid,

Op het erf ravotten eenige kinderen, „moeder vrouw” is druk bezig in het typische keuken waar we worden ontvangen. Ook hier nog driet al kleinen: twee peuters loopen rond en ligt er in wieg. Op het platteland is een aantal kinderen een zegen, en als ik de moeder doe opmerken, dat ze „dik in de kleuters zit” het antwoord: „Ja, meneer, ze vragen wel werk, maar het is een geluk. Ik werk van ’s morgens vroeg tot ’s avonds half twaalf en nog laat maar dat heb je voor je kinderen over, als we het bedrijf maar kunnen volhouden.” ☼ We vernemen vervolgens, dat de opbrengst niet voldoende is om de lasten te kunnen dekken. Niettegenstaande deze menschen het vorig jaar twee kalveren hebben verkocht om aan zekere verplichtingen te kunnen voldoen, zijn ze thans een jaar ten achter. Verleden jaar hadden ze drie varkens, nu twee. Kalveren hadden ze niet meer, en ook dit jaar zouden ze schuld moeten maken. ☼ Het bedrijf is 7 H.A. groot en bestaat uit zandgrond. Er staat een

hypothec
op va
f 5200.—
5%. Beha-
ve de ren-
moet op
helft va
het bedr
eik jaar
aflossin
worden be-
taald, zo
dat met ver-
zekerin
mee f 300.—
per ja
moet opbr-
bracht wor-
den. ☼ De
kleine boer
trekt zo
goed als geen steun van de regeering, door inkrim-
ping van den veestapel is het opkweken van ve-
bijna tot de onmogelijkheden geworden, zelfs ka-
men nauwelijks een „schetskaart” krijgen, d.i. een
schriftelijke toestemming tot het houden van een
meer kalveren, waarmede een belangrijke moge-
lijkheid voor inkomsten is afgesneden. ☼ Op mijn
vraag, op welke wijze deze menschen dan in hun
noodzakelijk levensonderhoud voorzien, luidt het
antwoord: „van de melkopbrengst, welke gemid-
deld f 3.— per week bedraagt en waarvan we met
ons negenen moeten zien rond te komen. Als er
binnenkort geen uitkomst komt, zullen we ons
bedrijf moeten verlaten.” ☼ Een ander geval.
Een kleine boerenhoeve midden in de hei, waarvan
de eigenaar ons mededeelde, dat zijn jaarlijksche
inkomsten f 450.— bedragen; zijn vaste lasten be-
lopen ruim f 350.—, zoodat hij van f 100.— per
jaar moet leven met een gezin van acht menschen.
☼ Men behoeft heusch geen pessimist te zijn, om
te voorspellen, dat de kleine boeren in Brabant
ten onder gaan, indien hulp van Regeeringszijde
niet onverwijld opdaagt. ☼ Hun ondergang zou
een nieuwen slag toevoegen aan de vele, welke
het platteland reeds troffen.